

به سوی جهان‌سازی ادب پارسی: بررسی وضعیت تارگاه‌های ادبیات پارسی در وب

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، بررسی چگونگی عرضه اطلاعات ادب پارسی در اینترنت است. برای این منظور، از روش پیمایشی با رویکرد وب‌سنجی بهره گرفته شده است. معیارهایی که برای بررسی وضعیت این صفحات وب در نظر گرفته شده است عبارت‌اند از: فراوانی تارگاه‌ها [وب‌سایت‌های ادب پارسی، دوره، قالب متون ادبی، و زبان ارائه این متون و همچنین نوع محتوا و گستره آن. یافته‌ها نشان می‌دهد که تارگاه‌های اختصاصی، در مقایسه با تارگاه‌های عمومی، تارگاه‌های ویژه ادبیات کلاسیک در مقایسه با ادبیات نو، و تارگاه‌های ویژه قالب نظم در برابر قالب نثر از فراوانی بیشتری برخوردار هستند. با آنکه بیشتر تارگاه‌های بازیابی شده به ارائه اطلاعات تمام‌متن می‌پردازند، اما با توجه به اندک بودن شمار تارگاه‌های ادب پارسی، بخش گسترده‌ای از متون ادب پارسی در این تارگاه‌ها پوشش داده نشده است. اجرای طرحی در جهت دیجیتالی کردن متون ادب پارسی و عرضه اینترنتی آنها می‌تواند یکی از راهکارهای بهبود این وضعیت باشد. در مجموع، شمار تارگاه‌های پیرامون ادب پارسی بسیار ناچیز برآورد می‌شود و این در حالی است که مقایسه یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش منتشر نشده‌ای که در سال ۸۳ به همین منظور انجام شده بود، نشان از کاهش فراوانی تارگاه‌ها در سال ۸۷ نسبت به سال ۸۳ دارد.

کلیدواژه‌ها

ادب پارسی، ادبیات پارسی، تارگاه‌ها

به سوی جهان‌سازی ادب پارسی: بررسی وضعیت تارگاہ‌های ادبیات پارسی در وب

هاجر ستوده^۱ | کیانوش رشیدی^۲ | بهاره پورحسن^۳

دریافت: ۱۳۸۸/۴/۲ پذیرش: ۱۳۸۸/۶/۳۱

مقدمه

در جهان کنونی، کاربرد فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، به‌ویژه اینترنت و ماهواره، به‌گونه‌ای روزافزون فراگیر شده و در حال نهادینه شدن در زندگی امروزی، حتی در پایین‌ترین لایه‌های اجتماع است. این امر، که چیرگی فرهنگ‌های غالب را در پی دارد، کثرت و چندصدایی فرهنگی جهان را، که شگفت‌ترین و زیباترین نمود زندگی بشری است، تهدید می‌کند. از سوی دیگر، ملت‌های جهان مسئله دگرگونی فرهنگی را خطری نهفته برای بقای تمدن و هویت خود می‌دانند. اکنون، با گسیل لشکر اطلاعات، به سادگی می‌توان مرزهای کشورها را درنوردید و با کمترین هزینه یا مقاومتی، آنها را واداشت تا در برابر فرهنگ مهاجم سر تسلیم فرود آورند.

با این همه، فناوری اطلاعاتی و ارتباطی به لحاظ بقای تمدن‌ها و فرهنگ‌ها یکسره تهدید نیست، بلکه همانند بسیاری دیگر از دستاوردهای بشری، تهدید و فرصت را با هم به ارمغان می‌آورد. از این روست که می‌بینیم با آنکه زنگ خطر تک‌صدایی فرهنگی در جامعه جهانی به صدا درآمده است، در پرتو توانمندی‌های این فناوری‌ها، چشم‌اندازهایی روشن برای احیا، حفظ، و ترویج تمدن و فرهنگ بومی فراوری ملت‌ها گشوده شده است. اکنون این امکان فراهم آمده است که پیشینه‌های تاریخی و مجموعه‌های فرهنگی، هنری، و ادبی ملل از جمله نسخ خطی، آثار ادبی، هنری و باستانی، آوازه‌ها و آوانوشت‌های

۱. عضو هیئت علمیه گروه کتابداری
و اطلاع‌رسانی دانشگاه شیراز
sotudeh@shirazu.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری
و اطلاع‌رسانی دانشگاه شیراز

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری
و اطلاع‌رسانی دانشگاه شیراز
baharpourhassan@yahoo.com

موسیقایی و سنت‌ها و آیین‌ها در قالب متن، صوت، تصویر یا ویدئو ساماندهی و در گستره جهانی عرضه گردد. از نمونه‌های برجسته، مجموعه یادمان‌های امریکا،^۴ با هفت میلیون اقلام دیجیتالی از بیش از صد مجموعه تاریخی (مارکوم،^۵ ۲۰۰۳، ص ۲۷۷) و نیز پرسئوس^۶ مجموعه‌ای غنی از فرهنگ و ادبیات یونان باستان است (آرمر، ۱۳۸۰، ص ۶۹). اما تبدیل این تهدیدها به فرصت، تنها در سایه کاربرد هوشیارانه، بهینه، و فراگیر فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی شدنی است.

ادبیات هر کشور، یکی از برجسته‌ترین و مهم‌ترین مظاهر تمدن و شاخص‌های هویت فرهنگی آن کشور به‌شمار می‌آید که تلاش در جهت احیا یا بقا و اشاعه آن تأثیری بسزا بر حیات فرهنگی و معنوی ملت آن کشور دارد. با توجه به اهمیت این امر، پژوهش حاضر در نظر دارد تا با بررسی چگونگی ارائه آثار ادب پارسی در اینترنت، روشن سازد که آیا ایرانیان در عرصه ادبیات تلاشی در جهت تبدیل تهدیدهای ناشی از اینترنت به فرصتی برای بقا و گسترش ادب ملی و میهنی خود داشته‌اند. بدین منظور، این پژوهش که از روش پیمایش با رویکرد وب‌سنجی بهره می‌جوید، با استفاده از راهنمای موضوعی domz^۷، تارگاه‌های ویژه ادبیات پارسی را شناسایی و بررسی کرده است.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های چندی در گذشته به بحث پیرامون ادبیات و وب پرداخته‌اند. بیشتر آثار موجود در این زمینه، بیش از آنکه ماهیت پژوهشی داشته باشند یا به ارزیابی تارگاه‌ها پردازند، مرور یا توصیفی از تارگاه‌های ادبی عرضه کرده و یا کاربرد وب در آموزش ادبیات را مدنظر قرار داده‌اند. از این میان، می‌توان به مقاله بوتینو و بیکر^۸ (۱۹۹۷)، اشاره کرد. آنان در این مقاله فهرستی از تارگاه‌های معتبر در زمینه ادبیات انگلیسی و امریکایی را معرفی می‌کنند و بر این باورند که شمار تارگاه‌های مرتبط با ادبیات انگلیسی و امریکایی رشدی سرسام‌آور و نزدیک به رشد خود وب داشته است به‌عنوان نمونه‌ای دیگر، هال^۹ (۱۹۹۸)، تارگاه Literature Online را معرفی می‌کند، که ادبیات انگلیسی و امریکایی را در سطح گسترده‌ای در قالب پایگاه، سی‌دی و دسترسی پیوسته پوشش داده است. از دیگر آثار، می‌توان به پژوهش میلر^{۱۰} (۲۰۰۷)، اشاره کرد. توانمندی‌های اینترنت به لحاظ تسهیل تلاش‌ها برای احیا و ابقای ادبیات کشورها به حدی است که وی معتقد است که رؤیای گوته و مارکس / انگلس درباره «ادبیات جهانی» محقق شده است. شرا و یانگ^{۱۱} (۲۰۰۳)، تارگاه‌های اختصاص یافته به سمینارهای کلاسی ادبیات را مرور کرده‌اند.

مرور آثار موجود نشان می‌دهد که پژوهش‌های وب‌سنجی برای ارزیابی تارگاه‌های

4. American memories
5. Marcum
6. Perseus
7. Open directory project (<http://www.dmoz.org>)
8. Botino & Baker
9. Hall
10. Miller
11. Shera & Yang

ادبیات ملل مختلف بسیار اندک است، به‌ویژه تاکنون هیچ‌گونه پژوهش وب‌سنجی در مورد تارگه‌های ادبی پارسی در اینترنت صورت نگرفته است. در مورد ادبیات دیگر زبان‌ها نیز وضع کمابیش به همین منوال است. از میان اندک پژوهش‌هایی که در این زمینه انجام گرفته می‌توان به پژوهش خان^{۱۲} (۲۰۰۰) اشاره کرد که به مرور و ارزیابی وب تارگه‌هایی که به شکسپیر اختصاص یافته پرداخته است. وی در پژوهش خود بیست تارگه برتر از تارگه‌های پژوهش‌های متعلق به شکسپیر را شناسایی و آنها را براساس معیارهای مختلف ارزیابی کرده است. معیارهایی که او در پژوهش خود لحاظ کرده عبارت‌اند از: ربط، اعتبار، و مستندات تارگه. وی با استفاده از این معیارها به رتبه‌بندی بیست تارگه مورد ارزیابی خود می‌پردازد و در فهرستی که ارائه می‌دهد تارگه Mr. William Shakespeare and Internet در رأس این رتبه‌بندی قرار گرفته است. تارگه‌های مورد بررسی وی سطوح مختلفی از طراحی، صفحه‌آرایی و محتوا را نشان می‌دهند.

بار-ایلان و گرویزمن^{۱۳} (۲۰۰۳)، نیز به تحلیل محتوایی ادبیات عبری مدرن در وب پرداخته‌اند. آنان در پژوهش خود با مرور تارگه‌های ادبی به این نتیجه رسیدند که در آغاز سال ۲۰۰۰ تارگه‌هایی که به ادبیات عبری اختصاص یافته‌اند، خصوصی و مخاطب محتوای این تارگه‌ها بزرگسالان بودند. همچنین، در این پژوهش، ابزارهایی که برای دریافت بازخورد از کاربران در مورد محتوای تارگه در اختیار قرار گرفته بود، بررسی شد و کیفیت آنها مناسب ارزیابی گردید. آنان بر این باورند که پدیدآوران تارگه‌های ادبی عبری به‌خوبی از توانمندی‌های وب-که عبارت است از فضای رایگان برای همه و روش‌های پیشرفته تعامل- بهره گرفته‌اند. همچنین، آنان بر این باورند که ظهور جوامع مجازی را پیرامون برخی تارگه‌ها مشاهده کرده‌اند. نویسندگان غیرحرفه‌ای از وب به‌عنوان رسانه‌ای برای نشر رایگان استفاده کرده‌اند. برای نمونه‌ای دیگر، می‌توان به کاستیرکو^{۱۴} (۲۰۰۰) اشاره کرد که در ستونی دائمی در نشریه نوئی میر^{۱۵} به بررسی مجلات و نشر الکترونیکی ادبی روسی در اینترنت می‌پردازد.

برخی از آثار نیز به تأثیر شبکه اینترنت بر زبان‌های دنیا پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که گرچه زبان انگلیسی زبان چیره در اینترنت به‌شمار می‌آید (آمار محتوای تارگه‌های^{۱۶}، ۲۰۰۹)، رشد روزافزون زبان‌های دیگر به کاهش سهم زبان انگلیسی از کل صفحات وب منجر شده است. به‌طور مثال، گذشته از کشورهایمانند ژاپن، آلمان، چین، فرانسه، اسپانیا، روسیه، و دیگر کشورهای پیشرفته که زبان آنها حضوری چشمگیر در اینترنت یافته است (بلاک^{۱۷}، ۲۰۰۴)؛ شواهدی از کشورهای کوچک یا کمتر پیشرفته‌ای چون مصر یا هاوایی نشان از افزایش تلاش برای بهبود جایگاه زبان بومی در اینترنت یا حتی احیای آن دارد (ورشور^{۱۸}، ۱۹۹۸؛ ورشور و همکاران، ۲۰۰۰).

12. Khan
13. Bar- Ilan & Groisman
14. Kostyrko
15. Novyi Mir
16. Online Language Web Site Content
Statistics
17. Block
18. Warschauer

تورلینا و کازاکویچ^{۱۹} (۲۰۰۳)، در پژوهش خود با تمرکز بر تارگه‌های حوزه ادبیات روسی به بررسی پدیده نوپای انتشار وبی در روسیه پسا-کمونیستی پرداخته‌اند. آنان نشان داده‌اند که اتخاذ الگویی نوآورانه در انتشار وبی و نیز به‌کارگیری فناوری اطلاعاتی مناسب در تارگه‌ها چگونه می‌تواند فرایند انتشار و نمایش محتوا و رابطه بین مالکان و مشتریان تارگه‌ها را تغییر دهد و این تارگه‌ها را به پدیده فرهنگی سرنوشت‌سازی بدل کند که از فضای نوآوری خاص خود برخوردار است و اشکال جدیدی از حیات ادبی و فرهنگ ملی را خلق می‌کند. در پژوهشی دیگر، الیس و الدمن^{۲۰} (۲۰۰۵)، به بررسی رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران ادبیات انگلیسی در اینترنت پرداخته‌اند. آنان انواع منابع الکترونیکی در این حوزه را شناسایی کرده و سپس تجارب محققان در استفاده از آنها را مورد بررسی قرار داده‌اند.

به‌طور کلی، مرور آثار پیشین نشان از آن دارد که پژوهش در مورد ادبیات چندان مورد توجه نبوده است، این در حالی است که امروز شاهد رشد گسترده‌ای در پژوهش‌های وب‌سنجی، در زمینه‌های گوناگون هستیم. نظر به اهمیتی که ادبیات هر ملت برای پایداری فرهنگ و تمدن آن دارد، ضرورت انجام پژوهش‌های گسترده در مورد ادبیات همه کشورهای در اینترنت ضروری است.

مسئله پژوهش

ایرانیان رویکردی فزاینده به فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی به‌ویژه اینترنت داشته‌اند. کاربرد اینترنت در ایران در گستره‌های گوناگون از جمله علمی، پژوهشی، تجاری، خبری، سیاسی، و جز آن بوده است. چندی است که ایران‌شناسی در ابعاد مختلف آن اعم از تاریخ، فرهنگ، جغرافیا، و زبان و ادبیات ایرانی نیز به این گستره وارد شده است. در این میان، ادبیات پارسی که از غنی‌ترین و پرنفوذترین ادبیات‌های جهان به‌شمار می‌رود توجهی ویژه را می‌طلبد، زیرا تلاش در جهت معرفی و گسترش آن در سراسر جهان، به حفظ و بقای تمدن دیرینه این مرز و بوم کمک می‌کند.

آشکار است که اشاعه و فراهم‌آوری دسترسی به ادبیات پارسی از طریق اینترنت، تلاشی خستگی‌ناپذیر، دنباله‌دار، فراگیر، و البته عاشقانه را می‌طلبد؛ چه عرضه کامل ادبیاتی پربر با این گستردگی و گونه‌گونی به‌سادگی و در کوتاه مدت میسر نیست. برای ممکن شدن این مهم، تلاش همگان، از نهادهای دولتی ذیربط گرفته تا علاقه‌مندان حرفه‌ای و غیرحرفه‌ای ادبیات، ضروری است. بدین منظور لازم است نخست از تلاش‌های انجام شده در این راه آگاه شویم، وضعیت موجود را بشناسیم تا بتوانیم در تلاش‌های آینده،

19. Torlina & Kazakevitch

20. Ellis & Oldman

کمبودهای موجود را رفع کرده و از رهاوردهای پیشین به بهترین شکل بهره گیریم. از این رو، پژوهش حاضر می‌کوشد تا با بررسی تارگاه‌ها و صفحات وبی که درباره ادبیات پارسی پدید آمده‌اند، نخستین گام را در روشن شدن وضعیت ادبیات پارسی در اینترنت بردارد. همچنین، این پژوهش در نظر دارد تا وضعیت موجود را با وضع سال ۸۳ مقایسه کند تا هرگونه بهبود یا افت احتمالی در این وضعیت طی این مدت را روشن سازد. بدین منظور، داده‌های گرد آمده در سال ۸۷، با داده‌های پژوهش منتشر نشده‌ای که در سال ۸۳ به همین روش صورت گرفته بود، مقایسه خواهد شد.

هدف پژوهش

هدف اصلی از انجام این پژوهش روشن ساختن چگونگی عرضه متون ادب پارسی یا متون پیرامون ادب پارسی در اینترنت است. بدین منظور، پژوهش حاضر اهداف ویژه‌ای را دنبال می‌کند که عبارت‌اند از: تعیین وضعیت تارگاه‌ها یا صفحات وب بازیابی شده به لحاظ دوره، قالب متون ادبی تحت پوشش و زبان ارائه این متون، تعیین نوع محتوا (تمام‌متن، کتابشناختی یا چکیده)، و گستره آن (اختصاصی یا عمومی). منظور از صفحه یا تارگاه عمومی، آن است که به معرفی آثار پیش از یک نویسنده و یا شاعر پرداخته باشد و منظور از اختصاصی، تارگاه یا صفحه‌ای است که تنها به آثار یک نویسنده یا شاعر اختصاص یافته باشد.

پرسش‌های اساسی

برای دستیابی به اهداف پیشگفته، پژوهش حاضر بر آن است تا به پرسش‌های اساسی زیر پاسخ دهد:

۱. چه تعداد تارگاه یا صفحه در راهنمای dmoz به ادبیات پارسی اختصاص یافته است؟
۲. از میان تارگاه‌ها یا صفحات بازیابی شده چه تعداد عمومی و چه تعداد اختصاصی هستند؟
۳. تارگاه‌ها یا صفحات بازیابی شده بیشتر به ادبیات کلاسیک پرداخته‌اند یا ادبیات مدرن؟
۴. قالب ادبی آثار تحت پوشش تارگاه‌ها یا صفحات بازیابی شده بیشتر مثنوی است یا منظوم؟
۵. محتوای تارگاه‌ها یا صفحات بازیابی شده به چه زبان‌هایی ارائه شده است؟
۶. متون ادبی ارائه شده در تارگاه‌ها یا صفحات بازیابی شده به صورت تمام‌متن هستند یا تنها به ارائه اطلاعات کتابشناختی یا چکیده آثار پرداخته‌اند؟

محدودیت‌های پژوهش

گسترده‌گی اطلاعات ارائه شده در وب و مطالب تعیین اعتبار نشده، بر سر راه پژوهش‌هایی که به روش وب‌سنجی صورت می‌گیرد، دشواری‌هایی را پدید می‌آورد. پژوهش حاضر نیز از این امر برکنار نبوده است. برای رفع این محدودیت از راهنمای موضوعی استفاده شد که در آن، نمایه‌سازان انسانی به تعیین کیفیت، انتخاب و نمایه‌سازی تارگه‌ها و صفحات وب می‌پردازند تا گامی در جهت پالایش داده‌های گردآوری شده برداشته شود. با این حال، این راهنماها، خود، در مقایسه با نمایه‌های ماشینی از محدودیتی دیگر رنج می‌برند که کندی نمایه‌سازی و کندی به روزرسانی پایگاه است که به اندک بودن شمار پیشینه‌های نمایه شده نیز می‌انجامد.

همچنین، تغییر نشانی یا مرگ تارگه‌ها نیز می‌تواند یکی دیگر از مشکلات گردآوری داده‌ها در وب باشد. در پژوهش حاضر نیز شماری از عنوان‌های تارگه‌های بازیابی شده، به دلیل تغییر نشانی یا توقف فعالیت دسترس‌پذیر نبودند، برخی سانسور شده، و برخی نیز تکراری بودند.

روش پژوهش و روش گردآوری داده‌ها

روش به کاررفته در این پژوهش، پیمایش با رویکرد وب‌سنجی است. وب‌سنجی عبارت است از مطالعه جنبه‌های کمی در ساختار و کاربرد منابع اطلاعاتی، ساختار، و فناوری اطلاعاتی بر وب که با استفاده از رویکرد کتابسنجی و اطلاع‌سنجی صورت می‌گیرد (بیورنبرن و اینگورسن، ۲۰۰۳).

به منظور بازیابی دقیق‌تر تارگه‌های ادبیات پارسی در اینترنت، از راهنمای موضوعی dmoz استفاده شد که از بزرگ‌ترین و جامع‌ترین راهنماهای موضوعی است و توسط گروهی از ویراستاران داوطلب از سرتاسر جهان، ایجاد و تقویت می‌شود.^{۲۱} کلیدواژه جست‌وجو در این پژوهش «Persian Literature» بود که در نهایت به بازیابی ۴۴ تارگه انجامید. شایان ذکر است که در جست‌وجویی که در سال ۱۳۸۳ صورت گرفته بود ۶۰ تارگه بازیابی شد که نشان از افول نسبی رویکرد به ادبیات پارسی در اینترنت دارد. وضعیت این دو دسته از تارگه‌ها در بخش یافته‌ها با هم مقایسه خواهد شد.

مراحل اجرایی پژوهش

جست‌وجو در تاریخ ۱۶ اسفند ماه ۱۳۸۷ و با استفاده از کلیدواژه «Persian literature» انجام شد. نتیجه جست‌وجو ۱۶ مورد بود که با عنوان Top websites (تارگه‌های برتر) در

21. Biornborn & Ingwersen
22. <http://www.dmoz.org/about.html>

سلسله مراتب موضوعی Arts: Literature: World literature: Iranian فهرست شده بود. در سال ۱۳۸۳، این رقم ۲۳ مورد بود.

علاوه بر این، کلیک بر این پیوند سلسله مراتبی، ما را به صفحه دیگری هدایت می کند که در آن، تارگه‌های متعلق به چند مقوله موضوعی دیگر، مرتبط با ادبیات پارسی، معرفی شده است. این تارگه‌ها به خیام (۹ تارگه) و مولوی (۱۸ تارگه) اختصاص یافته است. هر یک از این موضوعات در سال ۱۳۸۳، به ترتیب ۱۲ و ۱۹ مورد بود که با کلیک بر هر کدام فهرست مربوط نمایان می گردد. پیوند دیگری با عنوان اساطیر نیز وجود داشت که هیچ سایتی را دربرداشت. در بخش دیگری با عنوان Related Category (مقولات مرتبط) دو مقوله موضوعی دیگر به چشم می خورد که عبارت‌اند از Arts: Literature: Authors (۸) و Arts: Literature: Poetry (۱۱) که در سال ۱۳۸۳، به ترتیب ۹ و ۱۶ مورد بوده است. پس از انجام مراحل بالا، در مجموع، ۶۲ عنوان صفحه یا تارگه بازیابی شد. این رقم در سال ۱۳۸۳ به ۷۹ عنوان می رسید که نشان از افت شمار تارگه‌های ادب پارسی دارد. در بخش Top Web Site، علاوه بر تارگه‌های ادبی، صفحاتی با موضوع ادبیات پارسی نیز بازیابی شد که تارگه‌های مربوط منحصراً ادبی نبودند. از آنجا که این صفحات، به دلیل کیفیت در زمره تارگه‌های برتر قرار گرفته بودند، این صفحات نیز در بررسی حاضر مدنظر قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش

وضعیت دسترسی به تارگه‌های بازیابی شده

همانگونه که پیش تر بیان شد، جست و جوی انجام شده، به بازیابی ۶۲ عنوان تارگه یا صفحه انجامید. وضعیت تارگه‌ها یا صفحات بازیابی شده به لحاظ امکان دسترسی در جدول ۱ نمایش داده شده است. چنان که در جدول مشاهده می گردد، ۸۳ درصد از تارگه‌ها یا صفحات مورد بررسی در دسترس بودند، در ۴ درصد موارد، تارگه تغییر نشانی داده یا از بین رفته بود (The page can not be found). همچنین، دسترسی به ۱۳ درصد نیز ممنوع شده بود (Access denied). این درصد نسبت به سال ۱۳۸۳ بیش از دو برابر شده است.

سال ۱۳۸۷		سال ۱۳۸۳		وضعیت دسترسی
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۸۳	۵۱	۹۰	۷۱	در دسترس
۴	۲	۵	۴	تغییر نشانی / مرگ تارگه
۱۳	۸	۵	۴	ممنوعیت دسترسی
۱۰۰	۶۲	۱۰۰	۷۹	جمع

جدول ۱

وضعیت تارگه‌ها/
صفحات بازیابی شده
به لحاظ امکان دسترسی

علاوه بر این، از مجموع ۵۱ مورد قابل دسترس ۲ مورد تکراری بود. با حذف این ۲ مورد تعداد تارگاه‌ها یا صفحات قابل بررسی در پژوهش حاضر به ۴۹ مورد (۷۹ درصد) رسید. تعداد تارگاه‌های تکراری در سال ۱۳۸۳ برابر با ۵ واحد بود که در نتیجه، تعداد تارگاه‌های قابل بررسی در این سال ۶۶ واحد (۸۳/۵ درصد) بود.

بررسی این ۴۹ صفحه یا تارگه، روشن ساخت که دو صفحه به زندگینامه خیام در مقام یک ریاضیدان تعلق دارد^{۲۳}. بنابراین، این صفحات نیز از شمار موارد قابل بررسی حذف گردید. دو صفحه مربوط به مولانا نیز توصیفی در مورد درویشان بود. مورد دیگر^{۲۴}، یک گروه بحث بود و، بنابراین، از میان سایت‌های مورد بررسی حذف شد. از میان سایت‌های قابل بررسی یک صفحه در حال بازسازی بود و، بنابراین، امکان بررسی آن وجود نداشت. در نهایت از میان ۵۱ سایت در دسترس، ۴۴ مورد قابل بررسی بودند.

همانگونه که مشاهده می‌شود، شمار تارگه‌های ادب پارسی در این راهنما بسیار اندک است و به‌هیچ‌روی درخور ادبیات کهن و گسترده پارسی نیست. ممکن است استفاده از یک راهنما برای گردآوری داده‌های این پژوهش، این گمان را ایجاد کند که شمار اندک تارگه‌های ادبی پارسی تنها ناشی از کاربرد یک ابزار محدود است. اما برای مقایسه کافی است که در این راهنما به شمار تارگه‌ها یا صفحات درباره ادبیات امریکا (۹۵۶ مورد)، ادبیات بریتانیا (۱۸۵۶ مورد)، و ادبیات کانادا (۱۰۴۱ مورد) نگاهی بیندازیم تا این کاستی به‌طور نسبی و در مقایسه با ادب دیگر ملل نیز روشن شود.

نوع تارگه

گستره ادبیات پارسی بسیار وسیع است و طبیعی است که تمامی این گستره را نمی‌توان در چند تارگه محدود پوشش داد. جدول ۲، آمار مربوط به نوع تارگه، از لحاظ ارائه اطلاعات اختصاصی یا عمومی را نشان می‌دهد. چنان‌که در جدول ۲ مشاهده می‌شود فراوانی تارگه‌هایی که به ارائه اطلاعات اختصاصی می‌پردازند بیش از تارگه‌هایی است که به ارائه اطلاعات عمومی می‌پردازند. همانگونه که گفته شد، با توجه به گستره ادبیات پارسی، بدیهی است که شمار تارگه‌های تخصصی بیش از تارگه‌های عمومی باشد. اما به‌هرحال، اهمیت عرضه تارگه‌هایی با موضوع کلیات ادب پارسی نیز نباید نادیده گرفته شود.

بررسی اجمالی پدیدآوران تارگه‌ها نشان می‌دهد که بیشتر تارگه‌های مورد بررسی غیردولتی هستند و از سوی دست‌اندرکاران زبان و ادب پارسی پدید نیامده‌اند. از این‌رو، به نظر می‌رسد که این تارگه‌ها بیشتر نمایانگر علائق شخصی پدیدآوران غیردولتی خود هستند.

23. groups.dcs.st-and.ac.uk, <http://www.mathpages.com/home/kmath448.htm>
24. http://groups.yahoo.com/group/rumi_info

جدول ۲

نوع تارگاہ

نوع تارگاہ	سال ۱۳۸۷		سال ۱۳۸۳	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
اختصاصی	۷۵	۳۳	۵۸	۳۵
عمومی	۲۵	۱۱	۴۲	۲۵
جمع	۱۰۰	۴۴	۱۰۰	۶۰

جدول ۳ اطلاعات بیشتری را در مورد وضعیت تارگاہ‌های اختصاصی فراهم می‌آورد. چنان‌که در جدول ۳ ملاحظه می‌شود، تعداد تارگاہ‌هایی که به یک ادیب خاص تعلق دارد بیش از تارگاہ‌هایی است که به معرفی یک اثر یا پوشش موضوعی خاص پرداخته‌اند.

جدول ۳

انواع تارگاہ‌های اختصاصی

نوع تارگاہ	سال ۱۳۸۷		سال ۱۳۸۳	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
ویژه یک ادیب	۶۱	۲۰	۶۲/۸	۲۲
ویژه یک اثر	۳۶	۱۲	۲۸/۶	۱۰
ویژه یک موضوع خاص	۳	۱	۸/۶	۳
جمع	۱۰۰	۳۳	۱۰۰	۲۵

بررسی این تارگاہ‌ها نشان داد که در بین تارگاہ‌هایی که به اثر ادبی خاصی اختصاص یافته‌اند، فراوانی تارگاہ‌هایی که به شاهنامه، مثنوی، و رباعیات خیام پرداخته‌اند بیش از سایرین است. شایان ذکر است که در تارگاہ‌های بازیابی شده، که برترین تارگاہ‌های ادبیات پارسی به‌شمار می‌آیند، تارگاہ‌های مختص شاعران و ادیبان جوان معاصر وجود نداشت. با توجه به آنکه در این پژوهش، برای گردآوری داده‌ها، از یک راهنما استفاده شده که بخش ناچیزی از وب را پوشش می‌دهد، نمی‌توان در مورد این امر قضاوت کرد که شاعران و ادیبان نوپای ایرانی تا چه حد از تسهیلات و فضای آزاد وب برای نشر آثار خود بهره گرفته‌اند. ضروری است در پژوهش‌های بعدی با بهره‌گیری از موتورهای کاوش و جست‌وجو در سراسر اینترنت تلاش شود تا به این پرسش پاسخ داده شود.

دوره ادبی

جدول ۴، آمار مربوط به دوره ادبی تحت پوشش تارگاہ‌های مورد بررسی را نشان می‌دهد. چنان‌که در جدول مشاهده می‌شود، فراوانی تارگاہ‌هایی که به دوره کلاسیک تعلق دارد بیش از فراوانی تارگاہ‌هایی است که دوره مدرن یا هر دو دوره را پوشش داده‌اند.

دوره	سال ۱۳۸۷		سال ۱۳۸۳	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
مدرن	۳۶	۱۶	۳۵	۲۱
کلاسیک	۶۴	۲۸	۵۷	۳۴
هر دو	-	-	۸	۵
جمع	۱۰۰	۴۴	۱۰۰	۶۰

جدول ۴

دوره ادبی

با توجه به آنکه ادبیات کلاسیک پارسی گستره وسیعی را دربرمی گیرد و به لحاظ اعتبار و نفوذ در سرتاسر جهان شناخته شده تر و معتبرتر از دوره مدرن است این یافته چندان شگفت انگیز نیست. با این حال، نباید اهمیت و اعتبار ادبیات نوین ایران را به فراموشی سپرد، زیرا عرضه جهانی آن در اینترنت نه تنها به شناساندن بیشتر که به بالندگی و اعتلای آن کمک می کند.

زبان

جدول ۵ اطلاعات مربوط به زبان به کار گرفته شده در ارائه اطلاعات در تارگه‌های مورد بررسی را نشان می دهد. فراوانی تارگه‌هایی که به دو یا چند زبان به ارائه اطلاعات پرداخته اند بیش از سایرین است و نشانگر توجه پدیدآوران به طیف گسترده علاقه‌مندان به ادبیات پارسی در سراسر جهان است. این زبان‌ها، که در سال ۱۳۸۳، بیشتر مشتمل بر زبان‌های انگلیسی، فرانسه، آلمانی، ترکی، و اسپانیولی بودند، در سال ۱۳۸۷ بیشتر زبان‌های انگلیسی، فرانسه، ایتالیایی، و ترکی را دربرمی گرفت.

زبان	سال ۱۳۸۳		سال ۱۳۸۷	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
انگلیسی	۲۱	۳۵	۲۲	۵۰
پارسی	۱۴	۲۳	۷	۱۶
دو یا چند زبانه	۲۵	۴۲	۱۵	۳۴
جمع	۶۰	۱۰۰	۴۴	۱۰۰

جدول ۵

زبان

نکته مهمی که در اینجا باید خاطر نشان شود تدابیر اتخاذ شده برای چیرگی بر دشواری‌های نگارش پارسی است. در مواردی که کلیاتی درباره ادب پارسی شرح داده شده یا گزیده‌ای از متون ارائه گردیده است، متن به زبان اصلی یا به صورت ترجمه آمده است. در مواردی که متن به زبان اصلی آورده شده، از فونت پارسی یا تصویر متن

استفاده شده است. در برخی موارد جهت گریز از دشواری‌های نوشتار پارسی در وب از شیوه دگرنویسی استفاده شده است: راهکارهایی که جهت چیره شدن بر دشواری‌های نوشتاری زبان‌های شرقی در وب کارآمد هستند، اما هنوز از حالت آرمانی و استاندارد بسیار دورند.

نوع اطلاعات فراهم شده

جدول ۶ آمار تارگاه‌ها را به لحاظ نوع اطلاعات ارائه شده به تصویر می‌کشد. چنان‌که در جدول مشاهده می‌شود بیشتر تارگاه‌ها به ارائه اطلاعات تمام‌متن توجه داشته‌اند. پس از آن، تارگاه‌هایی که به گزیده متون ادب پارسی پرداخته‌اند از فراوانی بیشتری برخوردار هستند. به‌طور کلی، تارگاه‌هایی که به ارائه همه انواع اطلاعات اعم از تمام‌متن، گزیده آثار، و اطلاعات کتابشناختی می‌پردازند کمترین فراوانی را دارند.

نوع	سال ۱۳۸۳		سال ۱۳۸۷	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
تمام‌متن	۳۴	۵۷	۱۸	۴۱
کتابشناختی	۳	۵	۳	۷
گزیده	۱۳	۲۱	۱۵	۳۴
گزیده و کتابشناختی	۴	۷	۴	۹
کتابشناختی و تمام‌متن	-	-	۴	۹
همه موارد	۶	۱۰	-	-
جمع	۶۰	۱۰۰	۴۴	۱۰۰

جدول ۶
نوع ارائه مطالب

قالب ادبی

جدول ۷ قالب ادبی آثار مورد توجه در تارگاه‌های مورد بررسی را نشان می‌دهد. چنان‌که در جدول مشاهده می‌شود بیشتر تارگاه‌های یازیایی شده آثار منظوم ادب پارسی را پوشش داده‌اند که با توجه به آوازه ادب پارسی در زمینه شعر این امری دور از انتظار نیست.

قالب	سال ۱۳۸۳		سال ۱۳۸۷	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
نظم	۳۶	۶۰	۲۴	۵۵
نثر	۷	۱۲	۷	۱۶
هر دو	۱۷	۲۸	۱۳	۲۹
جمع	۶۰	۱۰۰	۴۴	۱۰۰

جدول ۷
قالب ادبی

نکته قابل توجه آن است که تنها یک تارگاہ به حافظ و شعر وی اختصاص یافته است. با توجه به آوازه‌جهانی وی، کمی فراوانی این تارگاہ‌ها جای تعجب دارد. آیا پدیدآوران تارگاہ‌ها یا مخاطبان آنها - که تارگاہ به هدف برآوری نیازهای اطلاعاتی آنان پدید آمده - توجهی به آثار این شاعر بزرگ نداشته‌اند؟ به‌منظور بررسی بیشتر این امر به تارگاہ^{۲۵} Hafiz on love مراجعه شد. در این نشانی، پیوندهایی به تارگاہ‌های اختصاص یافته به حافظ نیز ارائه می‌شوند. از میان پیوندهای معرفی شده، تعداد ۱۶ پیوند به تارگاہ‌ها یا صفحات حافظ تعلق دارد. بنابراین، به نظر می‌رسد که علاقه به حافظ در بین پدیدآوران تارگاہ‌ها چندان پایین نبوده است، بلکه کیفیت تارگاہ‌ها باعث شده است که در فهرست تارگاہ‌های برتر ادبیات پارسی گنجانده نشوند. ضعف در کیفیت تارگاہ‌ها، به لحاظ فنی یا محتوایی، باعث می‌شود هدف این تارگاہ‌ها، که گسترش و اشاعه ادب پارسی است، محقق نگردد. بنابراین، تلاش در جهت بهبود هر چه بیشتر کیفیت تارگاہ‌ها باید مدنظر پدیدآورندگان آنها قرار گیرد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یافته‌های پژوهش حاضر نشان از آن دارد که شمار تارگاہ‌ها یا صفحات وب پیرامون ادب پارسی بسیار ناچیزتر از آن است که شایسته بلندای ادبیات کهن پارسی باشد. یافته دیگر این پژوهش نشان از آن داشت که فراوانی تارگاہ‌های اختصاصی، در مقایسه با تارگاہ‌های عمومی، بیشتر است. همچنین، فراوانی تارگاہ‌های دربرگیرنده هر دو دوره ادبی کلاسیک و مدرن اندک است. از نظر قالب ادبی، فراوانی تارگاہ‌هایی که به متون نثر و نظم پارسی پرداخته‌اند در مقایسه با فراوانی تارگاہ‌هایی که تنها متون نثر ادبی را فراهم کرده‌اند مطلوب گزارش شده است. نظر به پرباری ادب پارسی، بایسته است در تلاش‌های آینده برای توسعه یا آفرینش تارگاہ‌های وبی ادبی، آن را با تمام گستردگی مدنظر قرار داد و هیچ نوع و قالب یا دوره ادبی را از نظر دور نداشت.

موانع زبانی، چالش بزرگی بر سر راه جهانی‌سازی دستاوردهای جهان سوم به‌شمار می‌آید، به حدی که بایرن بر این باور است که «انزوای زبانی به انزوای علمی منجر خواهد شد» (بیرن^{۲۶}، ۲۰۰۳، ص ۴۱۸). یافته‌های این پژوهش نشان داد که برای چیره شدن بر این چالش بزرگ، از ترجمه متون به زبان‌های دیگر استفاده شده است. با آنکه گسترش زبان پارسی، بیشتر در سایه ارائه اطلاعات به زبان اصلی میسر است؛ با این حال، در مورد زبان‌هایی مانند زبان پارسی که شمار گویندگان آن در سراسر جهان، در مقایسه با

25. <http://www.hafizonlove.com>

26. Byrne

زبان‌هایی چون انگلیسی بسیار اندک است، نمی‌توان امیدوار بود که ارائه اطلاعات صرفاً به زبان اصلی کارگشا باشد. از این رو، ترجمه متون اصلی یا دست‌کم گزیده آنها به زبان‌های گوناگون می‌تواند چاره‌ساز باشد. نکته مهم در این زمینه توجه به استانداردسازی نگارش پارسی است که با وجود بیم‌ها و هشدارهای اعلام شده، تاکنون تلاش در جهت سازگاری آن با فناوری‌های جدید به جایی نرسیده است.

این امر، که بیشتر تارگه‌های بازیابی شده به ارائه اطلاعات تمام‌متن می‌پردازند حاکی از آن است که پدیدآوران کوشیده‌اند که از فضا و امکانات موجود در وب برای فراهم‌آوری دسترسی به اصل آثار ادبی پارسی بهره‌گیرند. با آنکه بخش گسترده‌ای از متون ادب پارسی در این تارگه‌ها پوشش داده نشده است، تلاش این تارگه‌ها در جهت عرضه متون ادب پارسی به صورت تمام‌متن نشانگر آن است که گسترش و اشاعه ادبیات پارسی از طریق اینترنت علیرغم موانع زبانی و نگارشی موجود امکان‌پذیر است. اما تلاش‌های گسترده‌تر جهت پوشش تمام و کمال ادبیات مستلزم وجود منابع مالی و امکانات گسترده‌ای است که تنها در سایه تلاش افراد خصوصی محقق نخواهد شد و توجه نهادهای ذیربط دولتی را می‌طلبد.

از این رو، از دست‌اندرکاران و دلسوزان فرهنگ و ادب این مرز و بوم انتظار می‌رود که بیش از پیش به این مهم توجه نشان دهند. به‌ویژه آنکه با توجه به فراوانی شمار علاقه‌مندان ادب پارسی و کرسی‌های دانشگاهی متعدد در سراسر دنیا، طیف مخاطبان و نیازمندان این اطلاعات در سراسر جهان بسیار گسترده است. در نتیجه، با عرضه گسترده ادب پارسی در اینترنت می‌توان نیازهای مخاطبان آشکار و نهان ادب پارسی را برآورده ساخت. یکی از راهکارهای ممکن، اجرای طرحی در جهت دیجیتالی کردن متون ادب پارسی و عرضه اینترنتی آنهاست. گرچه بهترین و برترین دستاورد راه‌اندازی چنین طرحی، بقا و اشاعه ادب پارسی است، انتظار می‌رود که بتوان با اتخاذ تدابیری اندیشمندانه در مورد الگوهای تجاری صحیح برای مدیریت دسترسی به چنین مجموعه‌ای، نه تنها هزینه‌های اجرای طرح را جبران کرد، بلکه کارآفرینی و درآمدزایی گسترده‌ای را تضمین نمود.

علاوه بر این، نتایج این بررسی نشان داد که - دست‌کم در فهرست تارگه‌های بازیابی شده برتر - هیچ‌گونه تارگه‌ای به‌عنوان راهنما (Directory) عرضه نشده است تا به گردآوری، معرفی، ارزیابی یا نقد تارگه‌های ادب پارسی پردازد و کاربران را در گزینش اطلاعات یاری دهد. چنانچه به اشاعه و گسترش زبان و ادب پارسی بیندیشیم، ضروری است علاوه بر تلاش در جهت راه‌اندازی تارگه‌های ادبی گوناگون یا اجرای یک طرح یکپارچه ملی، راهنماهایی نیز جهت تسهیل دستیابی و ارزیابی اعتبار تارگه‌ها و اطلاعات

عرضه شده پدید آید و در آنها کیفیت اطلاعات تارگاہها توسط کارشناسان ادبیات پارسی مورد نقد و بررسی قرار گیرد. همچنین، تحلیل محتوای تارگاہها، به لحاظ گستره اطلاعات ارائه شده و کشف مباحثی که کمتر پوشش داده شده است، ضروری به نظر می‌رسد.

منابع

- آرمز، ویلیام وای (۱۳۸۰). *کتابخانه‌های دیجیتال*. ترجمه زهیر حیاتی، هاجر ستوده. تهران: نشر کتابدار.
- Bar-Ilan, J.; Groisman, N. (2003). "Modern hebrew literature on the web: A content analysis". *Online Information Review*, 27 (2): 77 - 86.
- Bjorneborn, L.; Ingwersen, P. (2003). "Towards a basic framework of webometrics". *Journal of the American Society for Information Science and Technology; Special Issue on Webometrics*, 55 (14): 1216 - 1227.
- Block, D. (2004). "Globalization, transnational communication and the internet". *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)*, 6 (1): 13 - 28.
- Bottino, J. R.; Baker, W. (1997). "World Wide Web resources for english studies". *Library Review*, 46 (1): 45 - 51.
- Byrne, A. (2003). "Digital libraries: Barriers or gateways to scholarly information?". *The Electronic Library*, 21 (5): 414 - 421.
- Ellis, D.; Oldman, H. (2005). "The english literature researcher in the age of the internet". *Journal of Information Science*, 31 (1): 29 - 36.
- Hall, S. (1998). "Literature online - building a home for english and american literature on the world wide web". *Computers and the Humanities*, 32 (4): 285 - 301.
- Khan, S. P. (2000). "A critical review of internet sites as a research source for Shakespeare". *Library Review*, 49 (8): 392 - 399.
- Kostyrko, S. (2000). "Russian - language literature on the internet". *Novyi Mir*, 252 - 255. In Bar - Ilan, J.; Groisman, N. (2003). "Modern hebrew literature on the web: A content analysis". *Online Information Review*, 27 (2): 77 - 86.
- Marcum, D. (2003). "Requirements for the future digital library". *The Journal of Academic Librarianship*, 29 (5): 276 - 279.
- Miller, J. H. (2007). "A defense of literature and literary study in a time of globalization and the new tele - technologies". *Neohelicon XXXIV* 2, 13 - 22.
- Online Language Web Site Content Statistics (2009). "Translate to succeed". from: <http://www.translate-to-success.com/online-language-web-site-content.html>.

- Shera, J. H.; Yang, P. (2003). "Analysis of literature seminar web sites". *Academic Exchange Quarterly*. Retrieved Apr.11, 2009, from: <http://www.thefreelibrary.com/Analysis+of+literature+seminar+Web+sites-a0107489416>.
- Torlina, L.; Kazakevitch, G. (2003). "Web publishing revisited – A case study of literary web-sites in Russia". *Pacific Asia Conference on Information Systems, 10-13 July, Adelaide, South Australia*. Retrieved Apr. 11, 2009, from: <http://www.pacis-net.org/file/2003/papers/internet/255.pdf>.
- Warschauer, M. (1998). "Technology and indigenous language revitalization: Analyzing the experience of Hawai'i". *Canadian Modern Language Review*, 55 (1): 139 - 161.
- Warschauer, M.; Refaat, G.; Zohry, A. (2000). "Language and literacy online: A study of Egyptian internet users". Paper presented at the annual meeting of the American Association for Applied Linguistics. Vancouver, Canada. In: Block, D. (2004). "Globalization, transnational communication and the internet". *International Journal on Multicultural Societies*, 6 (1): 13 - 28.

